

кримінологічні дослідження, але й постійний «кримінологічний моніторинг» інформаційної мегасередовища, комп'ютерних мереж, що можливо в рамках особливої кримінологічної теорії, яку можна назвати «кримінологія інформаційного мегапростору». Предметом цього наукового напрямку повинні стати всі глобальні засоби масової інформації та комунікації, але перш за все – світова мережа Інтернет в контексті найбільш кримінологічно значущих наслідків її формування, розвитку і технічного вдосконалення.

Мельничук Тетяна Володимирівна

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права,
кандидат юридичних наук, доцент

**КОНЦЕПЦІЯ ЧУТЛИВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
Я. АЙРЕСА ТА ДЖ. БРЕЙТУЕЙТА У ФОКУСІ
КРИМІНОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЕКОНОМІКИ**

Зміст основних правових актів у сфері національної безпеки України (Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015, Закону України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року) відображає спрямованість політики держави щодо визначення загроз безпеці та кореспондуючих пріоритетів забезпечення національної безпеки. З урахуванням сучасної політико-правової ситуації безпековий акцент в цих документах перенесений на сектор оборонно-промислового комплексу. Разом з тим стабільно кризовим залишається стан економіки, що незворотно формує доміно-подібні хвилі соціального напруження, зниження авторитету влади, втечі інтелектуальних капіталів, поширення позаправових практик перерозподілу фінансово-матеріальних ресурсів та інших форм економічної девіантності.

Стійкого парадоксального характеру набула ситуація збереження та примноження зарегульованості управління економікою на тлі декларування ринкових принципів здійснення економічної діяльності. Окремі позитивні зрушення, зокрема пов'язані із впровадженням елементів електронного урядування – у сфері оподаткування, публічних закупівель тощо, не вирішують проблему відносин «влада-бізнес-споживачі». Учасники цих відносин фактично відчують себе антагоністами, що знаходяться у постійному конфлікті замість партнерської взаємодії.

Незадовільний стан кримінологічної безпеки в економічній сфері окрім іншого обумовлений замкненим колом : добросесні бізнесовці потерпають від корупційності чиновників численних контрольно-наглядових інституцій, які користуються дискреційними повноваженнями та можливостями штучного створення корупціогенних ситуацій; поряд з цим поширення тіньових економічних практик, масовість вчинення економічних правопорушень та злочинів, що завдають значних збитків, змушує відповідальних посадовців шукати результативних способів превентивного та репресивного впливу. Втім на перший погляд швидко-результативні заходи, спрямовані на активізацію безпосереднього виявлення економічних злочинів, притягнення винних до відповідальності реформованими та новоствореними правоохоронними інституціями «чомусь» не дають очікуваного ефекту. Не здорова для повноцінного сталого розвитку економіки ситуація «ховатися-та-знаходити», «тікати-та-ловити» триває...

Переоцінка підходів до регулювання економічної діяльності та забезпечення безпеки економіки в Україні, в тому числі з урахуванням її кримінологічної складової, можлива із застосуванням досягнень апробованих концепцій, вироблених в академічних колах.

Автори концепції «чутливого реагування» Ян Айрес та Джон Брейтуейт, що стала відомою після публікації у 1992 році книги «Чутливе регулювання: вихід за межі дискусії про дерегулювання» (Aures I., Braithwaite J. Responsive regulation: transcending the deregulation debate. New York, Oxford University Press, 1992) стверджують, що найкраща стратегія управління ринком повинна обумовлюватися національним контекстом, історичними традиціями та культурою регулювання. На відміну від інших стратегій, чутливе регулювання не є чітко визначеною програмою або набором рекомендацій щодо найкращого способу регулювання, це скоріше ставлення, яке дає змогу розвиватися широкому спектру регуляторних підходів [1, р. 4-5].

У межах запропонованої концепції Я. Айрес та Дж. Брейтуейт розглядають варіації стратегій для забезпечення оптимального та найбільш ефективного регулювання діяльності господарюючих суб'єктів:

1. *Стратегія «око за око, послуга за послугу» (tit-for-tat strategy)* передбачає поєднання заходів покарання і переконання.

Основна ідея стратегії заснована на постулаті малоефективності регулювання поведінки учасників економічних відносин за допомогою лише примусових каральних засобів. Застосування таких засобів є відносно високовартісним та може потягти протилежні наслідки. Покарання спонукає компанії до пошуку прогалин в законодавстві, а значить, до його недотримання. У той же час застосування заходів переконання не вимагає значних

витрат і є кращим в тих випадках, коли відбувається швидка зміна технологій і економічної ситуації. За умов таких змін не можливо гарантувати відповідність діючих регуляторних (каральних) норм фактичному контексту відносин. Учасниками бізнес-процесу не завжди рухає тільки прагнення заробити більше грошей: їх діяльність може бути в тій чи іншій мірі обумовлена почуттям соціальної відповідальності. Тому стратегії, що передбачають в основному покарання, можуть негативно вплинути на добру волю суб'єктів регулювання. Саме тому стратегія «око за око, послуга за послугу», в основу якої покладено комплексне використання покарання і переконання, уявляється найбільш прийнятною [1, р. 22-35].

2. *Пірамідальні стратегії* чутливого регулювання передбачають ієрархічну побудову та ранжування санкцій від найменш до найбільш суворої, а також регуляторних підходів від найменшого втручання до найбільшого.

Мал. 1. Піраміда примусу
[1, р. 35]

Мал. 2 Піраміда регулювання
[1, р. 39]

Частка простору на кожному рівні становить частку регуляторної чи правоохоронної активності на цьому рівні.

На думку Я. Айреса та Дж. Брейтуейта, регулювання швидше досягне своєї мети, якщо державні органи, уповноважені здійснювати регуляторні функції, будуть застосовувати як диференційовані санкції, так і диференційовані регуляторні стратегії різного ступеня впливу.

Піраміда примусу (мал. 1) передбачає, що найбільш інтенсивна регуляторна діяльність, спрямована на досягнення дотримання регуляторних вимог, лежить в основі піраміди та здійснюється за допомогою переконання. Наступним етапом силового впливу є вручення листа, що попереджає про правові наслідки, потім можливе застосування цивільно-правових санкцій у вигляді монетарного стягнення. Якщо і цей захід не досяг мети, застосовуються більш жорсткі методи впливу в напрямку до вершини піраміди, поки не будуть дотримані вимоги законодавства. Автори

вважають, що ймовірність недотримання вимог значно вище, якщо до компанії застосовують тільки один стримуючий захід на відміну від застосування стрункої піраміди санкцій.

Піраміда регулювання (мал. 2) пов'язана із розподілом управлінських повноважень – від можливості вирішення господарсько-управлінських питань на локальному або галузевому рівнях самими учасниками господарських відносин, до готовності застосувати ряд зростаючих за ступенем суворості регуляторних зовнішніх впливів, в тому числі покарання (інших видів санкцій) з правом як застосовувати, так і звільняти від нього (наявність дискреції), а також в найбільш крайньому випадку – без права звільняти від покарання. При цьому автори стратегії переконані, що для забезпечення ефективності піраміди регулювання, важливо обрати прийнятну форму делегування регуляторних повноважень та градацію повноважень, що не делегуються.

Зазначене спонукає як підприємства, так і регулюючі органи до того, щоб утримувати регуляторний процес на найнижчому рівні державного втручання (саморегулювання в основі піраміди). Аналогічно до піраміди примусу, головним аргументом на користь піраміди регуляторних стратегій є те, що найбільш інтенсивна регуляторна діяльність зосереджена там, де вона найбільш ефективна і вимагає мінімального використання наявних ресурсів [1, р. 35-40].

3. *Стратегія трипартизму* передбачає залучення організацій із захисту суспільних інтересів та делегування їм окремих повноважень щодо здійснення контролю за відносинами між регуляторами та компаніями.

Регуляторна політика, яка заохочує тісну взаємодію державних агенцій та господарюючих суб'єктів, також дає можливість еволюціонувати корупції. Коли відносини співпрацюючих сторін тривають довго і регулюються одними і тими ж посадовими особами, бажання укласти нечесну угоду опановує обома сторонами. На зміну традиційним способам зниження ризику виникнення корупції (ротація персоналу і обмеження дискреційних повноважень співробітників регулюючих органів) автори концепції «чутливого регулювання» пропонують стратегію трипартизму. З їх точки зору трипартизм проявляється як процес, в якому відповідні організації щодо захисту громадських інтересів стають третім повноправним учасником регуляторного процесу. При цьому вирішується дилема – зберігаються переваги співпраці, проте знижується ризик корупції.

Політика трипартизму заохочує участь організацій із захисту громадських інтересів в регуляторному процесі, забезпечуючи їм доступ до всієї інформації, якою володіє співробітник регулюючого органу; місце за столом переговорів, які ведуться між компанією і регулюючим органом; рівні зі співробітником регулюючого

органу права пред'являти і підтримувати обвинувачення відповідно до положень регуляторного законодавства. Останнє вимагає надання організаціям із захисту громадських інтересів регуляторних повноважень, закріплених нормативно, а також гарантій незалежності від уряду як з політичної, так і фінансової точки зору [1, р. 54-60].

Підсумовуючи, слід підкреслити, що концепція чутливого регулювання була розроблена на базі історико-правового, соціально-економічного контексту, якісно відмінного від сучасного українського, а тому потребує суттєвої інтерпретації та адаптації. Втім вироблені ідеї та принципи – контекстуальної обумовленості регулювання економічних відносин, можливість саморегулювання та «дозування» державного контролю з урахуванням доброчесності бізнесу, оптимальний баланс та ранжування превентивних і репресивних заходів впливу, застосування громадського контролю – потребують втілення в системі заходів кримінологічної безпеки економічної діяльності в Україні.

Список використаної літератури:

1. Див. Ayres I., Braithwaite J. Responsive Regulation: Transcending the Deregulation Debate. USA: Oxford University Press, 1992. – 216 p.

Марчук Альона Ігорівна

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
кандидат юридичних наук, доцент

НЕОБХІДНІСТЬ РЕФОРМУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО НАГЛЯДУ ЗА ОСОБАМИ, ЗВІЛЬНЕНИМИ З МІСЦЬ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ В УКРАЇНІ: ВІТЧИЗНЯНІ ПРОБЛЕМИ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Нормальне функціонування держави та громадянського суспільства неможливе без налагодженого механізму боротьби зі злочинністю. Особливе важливим є ефективна робота пенітенціарної системи держави, оскільки саме на неї покладено функцію не лише власне каральну, але куди більш важливу функцію – ресоціалізації та реабілітації злочинців. Однак яскравою ілюстрацією недостатньої ефективності сучасної пенітенціарної системи є кількість рецидивної злочинності, що свідчить про дисфункцію правоохоронної системи, поза зоною впливу якої залишається